

- збереження соціального статусу;
- наявність соціальної підтримки з боку суспільства і особливо групи близьких людей.

Загалом, метою соціальної роботи з випадками насильства в сім'ї є надання допомоги членам сім'ї, які зазнали насильства в сім'ї чи були свідками цих дій, у попередженні фактів насильства над ними та подоланні наслідків насильницької поведінки шляхом наснаження та підтримки, використання інтервенційних та консультативних стратегій, організацією безпечного середовища, створення служб мережі підтримки та формування ненасильницької культури взаємовідносин у сім'ї.

Концентрація уваги суспільства на цих проблемах призвела до формування спеціалізованих організацій, що надавали допомогу жінкам у вигляді притулку, особистої допомоги, правової допомоги, забезпечували захист при розлученні з чоловіком. На соціальну сферу впливає економічна ситуація в країні: спад виробництва, зниження продуктивності праці, знецінення заощаджень населення внаслідок гіперінфляції, зниження реальної заробітної плати і пенсій, падіння рівня зайнятості, зростання безробіття. За таких умов населення деморалізується. Тому діяльність соціальних працівників на сьогодні залишається вкрай перспективною і необхідною течією.

Отже, соціальна робота – настійне веління часу, а українське суспільство в ході своєї наступної трансформації довго відчуватиме гостру потребу у кваліфікованих фахівцях для її повсякденного, вмілого та ефективного здійснення.

Подальших досліджень вимагають питання розробки ґрунтовної підготовки і постійного вдосконалення спеціалістів у цій галузі, рівнем організації праці і кваліфікації персоналу, що забезпечить якість соціальної роботи і її ефективність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукашевич М., Минович І. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і випр. – К.: МАУП, 2003. – 168 с.
2. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. – 144 с.
3. Закон України “Про попередження насильства в сім'ї” від 15.11.2001 № 2789-III.
4. Грабська І. Насильство в подружніх відносинах // Практична психологія і соціальна робота. – 1998. – № 9. – С. 20-23.
5. Запобігання домашнього насильства і торгівля людьми / Підручник по проведенню тренінгів. – К.: WI. – 2001. – 320 с.
6. Грабська І. Насильство в подружніх відносинах // Практична психологія і соціальна робота. – 1998. – № 9. – С. 20-23.
7. Шинкаренко О. Психологічні особливості жертв подружнього насильства // Практична психологія. – № 3. – 2000. – С. 25-29.

УДК 811.111:81'276.6:378.633

ВИВЧЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОНФЛІКТІВ, СПРИЧИНЕНИХ НЕДОСТАТНІМ РІВНЕМ ВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ТА КУЛЬТУРОЮ В ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІСТІВ

Коротка Л.М., здобувач

Запорізький національний університет

У статті розглядається проблема вивчення міжкультурних конфліктів на заняттях з іноземної мови, аналізуються умови реалізації євростандартів професійної освіти економістів, пропонуються педагогічні передумови особистісно орієнтованого навчання. Вивчення міжкультурних конфліктів пов'язується із загальною підготовкою майбутніх економістів до міжкультурної комунікації.

Ключові слова: автентичний матеріал, акультурація, багатокультурні організації, глобалізація, діалог культур, інтеграція, культурна свідомість, культурні бар'єри, міжкультурна комунікація, міжкультурний конфлікт, професійна мотивація.

Короткая Л.Н. ИЗУЧЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНЫХ КОНФЛИКТОВ, ВЫЗВАННЫХ НЕДОСТАТОЧНЫМ УРОВНЕМ ВЛАДЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ И КУЛЬТУРОЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СФЕРЕ ЭКОНОМИСТОВ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматривается проблема изучения межкультурных конфликтов на занятиях по иностранному языку, анализируются условия реализации евростандартов профессионального образования экономистов, предлагаются предпосылки личностно ориентированного обучения. Изучение межкультурных конфликтов связывается с общей подготовкой будущих экономистов к межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: автентичный материал, аккультурация, глобализация, диалог культур, интеграция, культурное сознание, культурные барьеры, межкультурная коммуникация, межкультурный конфликт, многокультурные организации, профессиональная мотивация.

Korotka L.M. LEARNING CROSS-CULTURAL CONFLICTS CAUSED BY THE INSUFFICIENT LEVEL OF FOREIGN LANGUAGE AND CULTURE KNOWLEDGE IN THE PROFESSIONAL SPHERE OF ECONOMISTS / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article deals with the problem of learning cross-cultural conflicts at the English lessons, the author analyses the conditions of realization of eurostandards of professional economic education and suggests the concepts of learner's centred educational approach. Learning cross-cultural conflicts is connected with the general preparation of the future economists for cross-cultural communication.

Key words: acculturation, authentic material, cultural awareness, cultural barriers, cultural dialogue, cross-cultural communication, cross-cultural conflict, globalization, integration, multicultural organisations, professional motivation.

У світі виникає глобальна культура – система відносин, у якій люди виносять на обговорення відмінності, шукають спільні риси та співвідносять між собою різні форми життя. Визнаючи перевагу західних стандартів та категорій глобальної культури, слід відзначити, що культури інших країн світу щораз більше беруть участь в їхньому розвитку, складаючи конкуренцію західним масштабам і перспективам.

У наш час жодну господарську акцію навіть середнього масштабу неможливо здійснити у відриві від світогосподарських процесів. Економічний, соціально-політичний та культурний розвиток людства також відбувається під знаком глобалізації. Розгортається тенденція до формування єдиної глобальної цивілізації за спільними уподобаннями, цінностями та суспільною свідомістю. Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, об'єктивно вимагають узгодження національної економічної політики, ринкових перетворень зі світовою системою економічних координат [1, 56]. Загальною передумовою глобалізації українських компаній є рівень використання комп'ютерних і комунікаційних технологій, що дають можливість розширювати обмін ідеями та інформацією між різними країнами, збільшувати знання споживачів про іноземні товари та послуги. Так, завдяки комунікаційним мережам створюється можливість координувати виробництво і спільні цілі у світовому масштабі. Процеси глобалізації та всесвітньої інтеграції, що відбуваються зараз у суспільстві, мають найбільший вплив на людську діяльність у трьох важливих її сферах:

- 1) сфері новітніх технологій та інформаційних систем (системі комунікацій);
- 2) області взаємодії етнічних груп на планеті;
- 3) процесі розвитку світової економічної системи [2, 92].

У самому процесі культурної глобалізації одвічно закладений певний конфліктний потенціал, оскільки часто люди змушені переглянути або зовсім відмовитися від деяких традиційних принципів та цінностей власної культури. Отже, вивчення міжкультурних конфліктів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням економістів є нагальною необхідністю і продиктоване часом.

Вивченню природи міжкультурних конфліктів присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних філософів, лінгвістів, педагогів, методистів – дослідників теорії та практики реалізації міжкультурного спілкування (Н.Ф.Бориско, Є.М.Верещагін, В.Г.Костомаров, А.Д.Райхштейн, В.В.Сафонова, П.В.Сисоєв, В.Г.Табачковський, С.Г.Тер-Минасова, В.Г.Фурманова; L.Damen, R.G.Hanvey, S.Kramersch, R.Lado, H.Straub, B.Tomalín та інші). Проте проблема виявлення причин міжкультурних конфліктів, спричинених недостатнім рівнем володіння іноземною мовою та культурою, аналізу способів їх усунення, формування відповідної реакції у студентів-економістів, які зіткнулися з ними в професійній діяльності, наразі залишається дуже актуальною і невирішеною до кінця. Отже, метою нашої статті є розкрити сутність міжкультурного конфлікту, спричиненого недостатнім рівнем володіння студентами іноземною мовою та культурою; визначити його місце в діалозі культур; проаналізувати способи формування відповідної реакції майбутніх економістів у разі виникнення міжкультурного конфлікту в професійній діяльності.

Перш ніж перейти до визначення місця міжкультурних конфліктів у діалозі культур, слід сказати кілька слів стосовно мети професійної освіти майбутніх економістів, яка встановлена у державних освітніх документах. Отже, як відомо, протягом декількох років в Україні здійснюються важливі кроки, спрямовані на інтеграцію суспільства у світове співтовариство. Відповідно до державної національної

програми “Освіта” пріоритетами державної політики в напрямку забезпечення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів виступає створення передумов для всебічного розвитку особистості, визначення змісту навчання на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості та систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації освіти, взаємодопомоги між націями і народами [3, 14]. Метою Болонського процесу, положення якого реалізуються в освітній системі в цілому, є створення загальноєвропейського простору в області вищої освіти для гармонізації національних освітніх систем, підвищення мобільності студентів, викладачів та європейських громадян на ринку праці, забезпечення якісної освіти, створення умов для навчання протягом усього життя та посилення конкурентоспроможності вищої освіти [4, 8]. Серед основних пріоритетів політики держави в галузі сучасних мов ЗЄР пропонують наступні:

- підготувати усіх європейців до зростаючих потреб міжнародної мобільності і тіснішої співпраці не лише в галузі освіти, культури та науки, але також у галузі торгівлі та промисловості;
- сприяти взаємному розумінню і терпимості, повазі до особистості і культурних відмінностей шляхом більш ефективної міжнародної співпраці;
- враховуючи потреби мультилінгвальної і мультикультурної Європи, наполегливо розвиваючи здатність європейців спілкуватися один з одним понад мовні та культурні кордони, що цілком можливо, докладаючи постійних, довготривалих зусиль тощо [5, 3].

Врахування та реалізація Європейських стандартів професійної освіти передбачає навчання іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації [4, 8]. У методиці викладання іноземних мов міжкультурну комунікацію розглядають як сукупність різноманітних форм відносин та спілкування між індивідами та групами, які належать до різних культур [2, 142]. Паралельне вивчення студентами-економістами іноземної мови та культури протягом усього періоду навчання у ВНЗ спрямоване на реалізацію саме цих завдань освітньої системи. До цього слід додати, що дуже важлива роль у процесі євроінтеграції України належить сьогодні іноземній мові. Так, зі зміною політичної й економічної ситуації в Україні і в усьому світі, входженням Інтернету в життя кожної людини роль іноземної мови (а саме англійської мови як мови міжкультурного спілкування) невимірно зростає. Позитивні зміни в характері міжнародних стосунків України з іншими країнами світу надають реальні можливості для активних та плідних економічних, науково-технічних та особистих контактів, які передбачають наявність спільної мови-посередника. Роль цього посередника найбільшою мірою належить сьогодні англійській мові. Існують реальні підстави для того, щоб стверджувати, що сучасний фахівець, який не зумів опанувати англійською мовою та культурою країни, з представництвом якої він має вести спільні справи, приречений на так зване “другосортне існування” у своїй професії. Розвиток міжрегіональних офіційних ділових контактів на міжнародному рівні, ефективне функціонування “народної демократії”, спільних підприємств, розширення приватного бізнесу сприяли тому, що англійська мова набула сьогодні особливого значення у бізнесі та економіці в цілому [6, 7].

Відповідно до вищезазначених освітніх стандартів, підготовка майбутніх економістів до професійної діяльності має передбачати формування різнобічно розвинутої особистості, чий потреби залежать від умінь переборювати комунікативні бар’єри, сприймати й усвідомлювати ринкові тенденції, аналізувати отриману інформацію й швидко реагувати на найменші зміни в економіці та суспільстві. При цьому ми поділяємо точку зору О.П.Биконі, що кваліфікація фахівця економічної галузі повинна розглядатися як синтез його професійної та іншомовної комунікативної компетенції, оскільки тільки таке сполучення компетенцій дає право говорити про особистість, здатну ефективно взаємодіяти на різних рівнях із представниками міжнародної спільноти від імені нашої держави [7, 12].

Особливості змісту професійно-економічної освіти зумовлюються вимогами до її кінцевого результату – формування гармонійної, духовно багатой творчої особистості, для якої професійні знання, вміння та навички і їх постійне оновлення становлять основу самореалізації в економічній сфері суспільства [8, 44].

Особливо гостро стоїть сьогодні питання мотивації навчання під час вивчення іноземної мови і культури, оскільки студенти можуть не відчувати потреби у подальшому використанні набутих компетенцій. Для студентів-економістів формування навчальної та професійної мотивації має виняткову первісну значущість. Під загальною мотивацією розуміється сукупність спонукальних причин, приводів для будь-якої дії, доводів на користь чогось. Дуже важливо, щоб у майбутніх економістів сформувалася мотивація до навчання за обраною спеціальністю, виходячи з особистісних потреб та інтересів, бажання виявити себе в тому, до чого вони відчують себе потенційно здатними. Виходячи з цього, професійну мотивацію майбутнього економіста можна визначити як прагнення до особистісної самореалізації відповідно до природних здібностей та інтересів, до економічної діяльності на основі наполегливого оволодіння професією на творчому рівні.

До комплексу педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх економістів входять:

- формування та розвиток навчальної та професійної мотивації студентів;
- формування системи професійних цілей та цінностей;
- актуалізація особистісних переживань майбутньої професійної діяльності;
- формування професійної “я”- концепції майбутніх економістів [9, 44].

У викладачів іноземної мови виникають численні труднощі насамперед під час викладання культури іншомовних країн тому, що культура завжди є варіативною і представляє потенційне джерело конфліктів під час контакту однієї культури з іншою. Культуру часто розглядають як просто інформацію, яка передається за допомогою мови, а не як невід’ємну складову мови. У таких випадках культурна свідомість стає навчальною метою. Однак, якщо сприймати мову як соціальну категорію, то культура стає центральною проблемою у викладанні мови. Отже, культурна свідомість розглядається з одного боку як засіб набуття студентами мовної та мовленнєвої компетенції, а з іншого – як відбиття цієї компетенції [10]. За словами Є.М.Верещагіна та В.Г.Костомарова, оволодіння та присвоєння іншомовної культури особистістю відбувається в процесі акультурації – процесі засвоєння особистістю, яка виросла в одній національній культурі, елементів іншої культури, субкультури, картини світу [11, 26]. Акультурація передбачає міжкультурне спілкування людей, інтеграцію представників різних груп у рамках одного суспільства. Вона є індивідуальним процесом пізнання іншої культури, пристосування до цієї культури як в умовах функціонування іншонаціональної культури, так і поза межами іншомовного соціокультурного середовища [12, 140]. Результатом процесу акультурації є становлення вторинної мовної особистості, формування якої є стратегічною метою викладання ІМ у ВНЗ на сучасному етапі. Найбільш успішною стратегією акультурації, що веде до міжкультурного спілкування, визнано інтеграцію – збереження власної культурної самобутності, ідентичності з паралельним присвоєнням цінностей і норм нової культури [2, 277]. У процесі такого присвоєння нової культури у людини формується так звана “вторинна картина світу”, на відміну від первинної картини, яка склалася у неї під час оволодіння рідною мовою. С.Г.Тер-Минасова розглядає взаємодію первинної та вторинної картин світу як складний психологічний процес, який вимагає певної відмови від власного “я”, пристосування до іншого світобачення, подолання лінгвоцентризму [13, 49-50]. Тому в соціально-психологічному аспекті успішність формування вторинної мовної особистості при взаємопов’язаному вивченні ІМ та відповідної культури визначається перш за все психологічною готовністю студента до міжкультурного спілкування й взаєморозуміння, тобто до повноцінного діалогу культур.

Ураховуючи мету нашого дослідження, визначення поняття “діалогу культур” заслуговує на особливу увагу. Як відомо, ситуація діалогу є підґрунтям будь-якого комунікативного процесу. Проблема діалогу культур обговорюється дослідниками теорії міжкультурного спілкування вже більше, ніж три десятиріччя. Однак на цей час ще не знайдено єдиної точки зору стосовно його змісту та наслідків участі країн у такому діалозі. М.М.Бахтін, Н.Д.Гальськова, В.В.Міронов, Ю.І.Пассов, П.В.Сисоев, С.Г.Тер-Минасова наполягають на тому, що діалог культур передбачає міжкультурне спілкування та взаємодію представників різних культур; повагу до культур, які беруть участь у ньому; обмін ідеями та рівнозначну репрезентативність культур з метою їхнього взаємозбагачення, розвитку та оновлення. Саме такий тип взаємовідносин між культурами вважається прогресивним та спрямованим на розвиток людської цивілізації. Найбільш повне визначення діалогу культур дав В.В.Міронов. На його думку, “діалог культур – це пізнання іншої культури крізь свою, а своєї крізь іншу шляхом культурної інтерпретації та адаптації цих культур одна до одної в умовах розбіжностей у змісті більшої частини обох. Головним засобом цього виступає мова, знання якої є найважливішою передумовою розуміння іншої культури. Знаючи іншу мову, я необхідно адаптую, перекладаю зміст іншої культури, зіставляючи ж іншу і свою культури, я необхідно розумію цінність та своєрідність власної культури” [14, 150]. Іншими словами, діалог культур – це змістовна адаптація культур, яка базується не стільки на спорідненості культур, скільки на їх розбіжностях. Суть діалогу культур у тому й полягає, що розуміння власної культури може бути досягнуто лише через пізнання іншої культури, в іншому випадку воно має неповний характер, адже немає предмету для порівняння. Багато вчених застерігають про можливість занадто спрощеного або навіть примітивного трактування і терміну, і поняття діалогу культур. Так, Ю.І.Пассов нагадує про те, що розуміння та сприйняття чужого – на жаль – не властиве людській натурі. Отже, проблематичність діалогу культур деякі дослідники пов’язують передусім з тим, що діалогізують не самі культури, а реальні люди, які належать до певних культур. У найзагальнішому вигляді така діалогічність полягає в тому, що певна людина взаємодіє спочатку з чимось чужим, але в культуротвотчому процесі чуже стає своїм, близьким.

Відомо, що мова є не лише засобом, за допомогою якого ми отримуємо більшу частину відомостей про культуру країни, але й основним фактором, що визначає розумові здібності людей. Мова не є просто інструментом для відтворення думок, навпаки, основа мовної системи будь-якої мови (граматика) сама формує думку людини. У діалозі культур мова є не лише засобом комунікації або засобом обміну

інформацією, але й найважливішим механізмом культурного спілкування. Вивчаючи іноземну мову, людина прагне пізнати іншу культуру, тим самим створюючи передумови для більш глибокого пізнання власної культури і самої себе як невід'ємної частини цієї культури. Мова, за визначенням С.Г.Тер-Минасової, є свідком культури, адже всі культурні перетворення, які відбуваються в суспільстві, відображаються у ній, як у дзеркалі. Тому мову слід вивчати не заради пізнання культури, а як невід'ємний і дуже важливий елемент цієї культури. Таким чином, оскільки основним засобом спілкування між культурами та людьми, які їх представляють, є мова, то одним із важливих проявів діалогу культур як взаємодії є запозичення з інших мов. Отже, розвиток лінгвістичних компетенцій студента, який є центральним і необхідним аспектом вивчення мови, можна полегшити за допомогою аналізу іншомовних запозичень, а також шляхом більш або менш систематичного вивчення випадків розбіжності семантичних ознак рідної мови та іноземної мови, яка вивчається студентом, тобто з використанням контрастивної семантики.

Комунікація є соціально обумовленим процесом, тому під час міжкультурної комунікації не достатньо лише володіти спільною мовою спілкування, адже співрозмовники переважно беруть до уваги паралінгвістичні фактори, тобто такі невербальні засоби, які супроводжують мовленнєве спілкування (темп мовлення, тембр голосу, типи заповнювачів паузи, рухи тіла, жести, міміка, відстань від співрозмовника тощо). Саме тому для успішного подолання міжкультурних бар'єрів для студентів важливо оволодіти такими основними стратегіями:

- 1) усвідомити той факт, що бар'єри під час міжкультурної комунікації існують;
- 2) адекватно використовувати мовні ресурси (словник, граматику, вимову, темп мовлення тощо);
- 3) приділяти увагу культурним розбіжностям в етикеті;
- 4) усвідомити розбіжності у вербальній та невербальній комунікації [15, 25].

У наш час для ділової людини великого значення набуло вміння розуміти особливості іншої культури та брати до уваги різні точки зору, критично ставитися до власної поведінки, визнавати культурну самобутність як рідної країни, так і інших країн світу, будувати діалогічні ділові стосунки та свідомо йти на компроміс. Взаємозалежність культур виявляється на всіх рівнях життя людини, у тому числі й у бізнесі. Стає очевидним той факт, що така велика й важлива сфера людського життя, як бізнес піддається впливу мови та культури, оскільки культура визначає, а мова віддзеркалює життя та поведінку людини у всіх сферах її діяльності [16, 208]. Сьогодні багатонаціональні корпорації стали невід'ємною частиною економічного життя країни, а їх виникнення сприяє реалізації діалогу культур у діловій сфері. Під такими міжкультурними організаціями розуміють культурно неоднорідні організації, в яких високо цінується культурне розмаїття та визнається його значущість для виробничих показників компанії. Вони характеризуються залученням місцевого персоналу до роботи на всіх рівнях, його активною участю у всіх, навіть неофіційних, заходах, відсутністю неупередженості та дискримінації, зведенням до мінімуму міжкультурних конфліктів. У таких організаціях представники культурних меншин ототожнюють себе з організацією, а всі культури інтегруються в одне ціле [17, 213]. Підготовка студентів-економістів до роботи в багатокультурних корпораціях, на наш погляд, буде більш раціональною при паралельному вивченні іноземної мови і професійної культури.

Поєднання оволодіння іноземною мовою з вивченням культур народів світу сприяє соціальному збагаченню світогляду студентів, розвиває вміння знаходити те спільне, що лежить в основі усіх культур, готує до здійснення міжкультурної комунікації. При порівняльному вивченні мов і культур не тільки виявляються суттєві особливості іншомовної культури, студенти глибше починають розуміти особливості суспільної свідомості власного народу. Для того, щоб допомогти майбутнім фахівцям, повноправним громадянам європейського суспільства орієнтуватися в багатогранності світу й вільно почуватися під час комунікації з представниками інших культур, у студентів необхідно формувати міжкультурну компетенцію засобами іноземної (в нашому випадку – англійської) мови, пропонуючи студентам на аудиторних та домашніх заняттях теми та тексти, що знайомлять їх не тільки з культурою англійських країн, але й з іншими культурами світу, тобто створювати умови для формування мультикультурного суспільства. До переваг мультикультурного суспільства дослідники міжкультурного спілкування відносять підвищення здатності до адаптації; наявність здорової конкуренції, яка є необхідною для суспільства, що динамічно розвивається; широкі можливості для вибору різних шляхів у житті [2, 278]. Однак побоювання труднощів та незручних ситуацій, які притаманні багатьом людям, можуть бути причиною уникання міжкультурних контактів. Без сумніву, міжкультурна комунікація у великій мірі залежить від зменшення рівня невпевненості співрозмовників. Сьогодні, коли наше суспільство стає все більш інтерактивним, коли спілкування з представниками багатьох інших культур набуває великого значення, подолання культурних бар'єрів стає нормою життя. Такі роз'єднувальні бар'єри між культурами, як мова, географічне положення, релігія, ідеологія, світосприйняття та ставлення до різних людських цінностей часто є причинами конфліктів. Фахівці зазначають, що мовний та культурний бар'єри стали на шляху тих засобів, що намагаються об'єднати різні народи та способи

мислення, створивши єдину універсальну систему цінностей. Ці ж бар'єри часто заважають торгівельним стосункам країн та міжнародному співробітництву.

Розглянемо детальніше причини виникнення міжкультурних конфліктів та визначимо найбільш оптимальні методи підготовки студентів-економістів до їх сприйняття та вирішення. Аналіз літератури з психології доводить, що ситуація конфлікту є природною для людини взагалі. Саме зіткнення різних ідеологій, культур та розв'язання цього конфлікту є основним джерелом розвитку і руху вперед. Як доводять спеціальні дослідження, виникнення конфліктів міжкультурного характеру частіше за все спричинене рядом причин, які мають соціальну основу. Діапазон причин виникнення міжкультурних конфліктів досить широкий: в основі цих конфліктів може бути не тільки недостатнє знання мови та пов'язане з цим непорозуміння між партнерами по комунікації, але й такі причини, які мають більш глибоке коріння та часто навіть не усвідомлюються їх учасниками. Слід підкреслити, що в процесі нашої комунікації з представниками інших культур причинами конфлікту часто бувають помилки атрибуції. Так, знання культурних особливостей, включаючи релігійні та ідеологічні аспекти, відіграють важливу роль в побудові атрибуції. Отже, маючи таку інформацію, людина може легко зрозуміти, що є бажаним, а що викликає обурення в конкретній культурі. Виникнення конфліктів можливе в першу чергу серед людей, які підтримують такі стосунки, в яких вони дуже залежать один від одного, наприклад, партнери по бізнесу, колеги тощо. Практика демонструє, що чим більшою буде ця залежність людей, тим більш вірогідним є виникнення конфліктних ситуацій або конфліктів. Розв'язання конфліктної ситуації може відбуватися як у позитивному, так і в негативному напрямку. Однак виникнення конфлікту зовсім не означає припинення будь-яких стосунків, оскільки конфлікт є лише фактором порушення комунікації. Його виникнення є перш за все сигналом про те, що сторонам треба відійти від обраної форми комунікації і застосувати іншу, можливо більш привабливу.

Для студентів немовних ВНЗ фахівцями розроблено численну кількість практичних методичних рекомендацій, інструкцій, пам'яток, у яких моделюється ситуація можливого діалогу між представником українського соціуму та людиною для якої англійська мова і культура англосмовної країни є рідною, тобто носієм мови. Однак, на наш погляд заслуговує на увагу й інша ситуація, коли в діалог вступають люди, які не є носіями англійської мови і культури. Саме тому перед викладачем іноземної мови постає завдання познайомити студентів з тими ситуаціями, які можуть виникнути під час міжкультурного або полікультурного спілкування, а також з тими мовними труднощами, з якими вони можуть зіткнутися в процесі такого спілкування. Таким чином, викладачу необхідно забезпечити студентів тими альтернативами, якими вони зможуть скористатись під час спілкування залежно від того, представником якої країни і культури буде їхній співрозмовник. Необхідно виховувати у студентів прагнення до безконфліктного та мирного розв'язання кросс-культурних проблем та зіткнень, які є неминучими в реальній міжкультурній комунікації. Студентам слід пояснити, що для того, щоб навчитися досягати міжкультурного спілкування з діловими партнерами, особливо з іноземцями, треба навчитися усвідомлювати власну поведінку, спрямовувати думки, керувати стереотипами, ставити себе на місце іншої людини, намагатися у будь-якій ситуації знайти ті спільні риси, які об'єднують людей, а не призводять до конфліктних ситуацій. П.В.Сисоєв зазначає, що порушення та обговорення певних проблем світового масштабу протягом аудиторного заняття має сприяти поступовому формуванню міжкультурного планетарного мислення – здатності студентів побачити свою долю участі, своє місце, відчуті відповідальність та визнати роль у вирішенні глобальних загальнолюдських проблем [18, 8].

Для того, щоб залучити студентів до подібної практики доцільно використовувати на заняттях з іноземної мови обговорення проектних завдань, домашніх завдань, організувати рольові та ділові ігри, інтерв'ю, презентації, дебати, пропонувати проблемні питання, розвиваючи критичне мислення студентів, залучати їх до дискусій тощо. Як правило, такі форми занять ведуться із застосуванням численного фактичного, довідкового та статистичного матеріалу. Перемагає той, хто використовує найбільш переконливі докази, аргументи, правильні мовні засоби для того, щоб відстояти власну точку зору. На виробництві, у торгівлі, у бізнесі мистецтво переконувати інших та доступно висловлювати власну думку дуже цінується. Тому в конкурсах на кращий проект, дизайн, загальну концепцію однієї лише компетенції, інтуїції, таланту не достатньо, адже необхідно примусити партнерів слухати тебе та довіряти тобі. Так, американські бізнесмени досить добре розуміють, як багато проблем виникає просто від того, що люди не вміють висловитися та зрозуміти один одного [19, 117]. Саме тому використання подібних комунікативно спрямованих завдань та проведення конкурсів, змагань, вікторин є дуже виправданими у професійному навчанні майбутніх економістів.

На завершення підсумуємо, що в нашій статті було розкрито сутність міжкультурного конфлікту, зокрема міжкультурного конфлікту, спричиненого недостатнім рівнем володіння студентами-економістами іноземною мовою та культурою; визначено його місце у діалозі культур; проаналізовано деякі способи формування відповідної реакції майбутніх економістів у разі виникнення міжкультурного конфлікту в професійній діяльності. Крім того, були розглянуті питання професійної мотивації та педагогічні передумови особистісно орієнтованого навчання. У своїй статті ми торкнулися лише деяких аспектів досліджуваної проблеми, тому розробка методичних рекомендацій та практичних порад для

викладачів з питань вивчення міжкультурних конфліктів є перспективою подальшого дослідження запропонованої теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Світова економіка: Підручник / А.С.Філіпенко, О.І.Рогащ, О.І.Шнирков та ін. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 582 с.
2. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Под ред. А.П.Садохина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.
3. Державна національна програма “Освіта” Україна ХХІ століття. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Бориско Н.Ф. Общевропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, обучение, оценка. Анализ некоторых аспектов. // Иноземні мови. – 2005. – № 1. – С. 8-14.
5. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / За ред. С.Ю.Ніколасової. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Бим И.Л. Некоторые актуальные проблемы современного обучения иностранным языкам // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 4. – С. 5-7.
7. Биконя О.П. Навчання майбутніх економістів ділових усних та писемних переговорів англійською мовою: Дис. ... к. пед. н.: 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2006. – 241 арк.: табл.
8. Професійна мова економіста / Черемська О.С., Гайдамака Г.Г., Жовтобрюх В.Ф., Архипенко Л.М. – Харків: “ІНЖЕК”, 2005. – 286 с.
9. Кошелева Н.Г. Характеристика педагогічних умов професійної особистісно орієнтованої підготовки економістів // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2006. – Вип. 42. – С. 43-45.
10. Krasmch C. Context and Culture in Language Teaching. – Oxford University Press, 1996. – 295 p.
11. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 1983. – 269 с.
12. Damen L. Cultural Learning: The Fifth Dimension in the Language Classroom. – Addison: Westley Publishing Company, 1987. – 406 p.
13. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учеб. пособие. – М.: Слово, 2000. – 262 с.
14. Миронов В.В. Философия и метаморфозы культуры: Монография. – М.: Современные тетради, 2005. – 422 с.
15. Garkusha V. Teaching Cross-Cultural Interaction // Building Cross-Cultural Understanding Through ELT: тези доповідей. – Горлівка: Видавництво ГДППМ, 2004. – 268 с.
16. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межъязыковой и межкультурной коммуникации: Учеб. пособие / С.Г.Тер-Минасова. – М.: АСТ: Астрель: Хранитель, 2007. – 286 с.
17. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура: Учебное пособие для студентов вузов по специальности “Лингвистика и межкультурная коммуникация” / Т.Н.Персикова. – М.: Логос, 2006. – 224 с.
18. Сысоев П.В. Языковое поликультурное образование: что это такое? // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 4. – С. 2-14.
19. Сухарев В.А., Сухарев М.В. Психология народов и наций. – Донецк: Сталкер, 1997. – 396 с.